

اصول و مبانی اقتصاد مقاومتی از منظر آیات و روایات

کرامت ملکیان قره‌قیه^۱

ودود اسدی^۲

چکیده

امروزه اقتصاد مقاومتی به یک تدبیر و راهکار برای دولت‌ها در راستای مواجهه با فشارها و تحریم‌های دشمن تبدیل شده است. اقتصاد مقاومتی در کشور ما به دلیل انگاره‌های اسلامی و بیانات روشنگر مقام معظم رهبری از جایگاه ویژه و مهمی برخوردار شده است. آنچه نظامی هماهنگ و قوی را برای پیاده‌سازی و به‌کارگیری مبانی و اصول آن فراهم می‌سازد، اتکا به آموزه‌های اسلامی مندرج در قرآن و روایات است. هدف از این پژوهش برجسته‌ساختن و استخراج مبانی و اصول اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن و روایات است. روش: این پژوهش از نوع کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوای اسنادی و کتابخانه‌ای انجام گرفته است. در مقاله حاضر تلاش بر این است که مبانی و اصول حاکم بر اقتصاد مقاومتی را با تأکید بر آیات و روایات مورد تحلیل قرار دهیم.

واژگان کلیدی: قرآن، روایات، اقتصاد، اقتصاد مقاومتی، مبانی.

۱. درس خارج حوزه علمیه قم؛ سطح ۳ حوزه علمیه قم.

۲. سطح ۳ شیعه‌شناسی مؤسسه آموزش عالی حوزوی امام رضا(ع).

مقدمه

با ظهور انقلاب اسلامی، شکل جدیدی از حکومت در دنیا پدیدار شد که بنای سازگاری با قطب قدرت استکبار را نداشته و به مبارزه با استکبار پرداخت. ظهور چنین حکومتی آن هم در منطقه خاورمیانه که از لحاظ اقتصادی و ژئوپلیتیکی دارای اهمیت بسیار زیاد است، باعث شد که نظام استکبار جهانی با تمام قوا به مبارزه با انقلاب برخیزد. با پایان یافتن جنگ و عدم پیروزی استکبار در زمینه‌های نظامی، تهاجمات به عرصه‌های دیگر کشیده شد.

یکی از این عرصه‌ها که خصوصاً در سال‌های اخیر با تهاجمات گسترده همراه بوده است، «عرصه اقتصادی» است. بنابراین، خود انقلاب اسلامی مکلف به نوآوری و نظریه‌پردازی و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی است. هر کشوری که علم استکبارستیزی را برپا کند، نیازمند چنین الگوهایی است. یکی از این مفاهیم «اقتصاد مقاومتی» است. اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش شرط و الزام چنین موضوعی است.

۱. نقش قدرت اقتصادی در محافظت از دین و دنیای مردم

قرآن کریم مال و ثروت را مایه قوام زندگی انسان می‌داند و می‌فرماید:

«وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا»^۱

۱. سوره مبارکه نساء: آیه ۵.

«و اموالی که خدا قوام زندگی شما را به آن مقرر داشته به تصرف سفیهان ندهید.»

آیه الله جوادی آملی با اشاره به این آیه می‌فرماید:

«مال عامل قیام و قوام یک ملت است. در سوره مبارکه نساء فرمود: «وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا». ملت اگر بخواهد مقاوم باشد چاره‌ای نیست که کیف و جیبش پر باشد ملتی که دستش تهی است از ستون محروم است، از قیام و مقاومت طرفی نمی‌بندد، این مال است که عامل قیام یک ملت است... آن کسی که سفاهت اقتصادی دارد، درایت اقتصادی ندارد، صلاحیت آن را ندارد که مال را به دست او بدهند. اگر هم هوش اقتصادی دارد و لکن طهارت قدسی و قداست عقل در او یافت نمی‌شود او سفیه است. سفاهت در فرهنگ قرآن تنها در فقدان نظر نیست بلکه بسیاری از افرادند که از نظر علمی خردمند و پخته و فرهیخته هستند ولی از نظر عقل عملی سفیه‌اند. قرآن کریم کسانی را که راهی راه ابراهیم خلیل سلام الله علیه نیستند سفیه می‌داند.^۱»

۲. اقتدار اقتصادی لازمه اقتدار سیاسی مسلمانان

طبق تعالیم دین فراهم کردن هر گونه نیرو و قدرتی که باعث ترس دشمنان اسلام شود، ضروری شمرده شده است:

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ»^۲

«و در برابر آنها آنچه توانستید از نیرو و اسبان بسته و آماده شده آماده سازید که بدین وسیله دشمن خدا و دشمن خود و دشمنان دیگری را غیر آنها که شما آنها را نمی‌شناسید، خداوند آنها را

۱. سوره مبارکه بقره: آیه ۳۰.

۲. سوره مبارکه انفال: آیه ۶۰.

می‌شناسد، بترسانید. و هر چیزی که در راه خدا اتفاق کنید به‌طور کامل به شما داده خواهد شد و بر شما هرگز ستم نمی‌رود.»

کلمه «قوة» نه تنها وسائل جنگی و سلاح‌های مدرن هر عصری را در بر می‌گیرد، بلکه تمام نیروها و قدرت‌هایی را که به نوعی از انواع، در پیروزی بر دشمن اثر دارد شامل می‌شود. بنابراین علاوه بر اینکه باید از پیشرفته‌ترین سلاح‌های هر زمان بهره‌گیری کرد، نباید از قدرت‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، که آنها نیز در مفهوم «قوة» مندرج هستند و نقش بسیار مؤثری در پیروزی بر دشمن دارد نیز غفلت کرد.

۳۲

۳. لزوم جلوگیری از سلطه کفار

در قرآن کریم ایجاد رابطه با غیرمسلمانان به شرط اینکه از در جنگ با مسلمین در نیابند و فکر نابودی دین و ایمان آنها را نداشته باشند مجاز شمرده شده است. براساس آموزه‌های اسلامی مسلمانان در مواجهه با غیرمسلمانان، همواره باید بدانند که با اعضای یک پیکره بیگانه مواجه‌اند و معنای اینکه نباید ولاء غیرمسلمان را داشته باشند این است که مسلمان نباید عملاً عضو پیکر جامعه غیرمسلمان قرار گیرد. همه اینها ایجاب می‌کند که روابط مسلمان با غیرمسلمان محتاطانه باشد.

بر همین اساس در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تأکید شده است، هر گونه قراردادی را که موجب سلطه بیگانگان بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور شود، ممنوع اعلام می‌کند.

۴. خوداتکایی اقتصادی رمز عزت و سربلندی امت اسلامی

هرگونه فعالیت اقتصادی باید به دور از هر گونه احساس ذلت باشد و حفظ عزت و جلوگیری از تحقیر مسلمین آنچنان اهمیت دارد که امیرالمؤمنین (ع) در

نامه خود به مالک اشتر او را از منت گذاردن بر سر رعیت بر حذر داشته و می-
فرماید:

«وَأَيُّكَ وَالْمَنْ عَلِيَّ رَعِيَّتِكَ يَا حَسَانُ»^۱

«تو را بر حذر می‌دارم از اینکه بر مردم به خاطرت احسانت

منت گذاری.»

سیره امامان معصوم (ع) در صدقه دادن پنهانی بهترین گواه بر این مدعاست.
قرآن کریم شیوه و روش مسلمانانی را که راه عزت، اقتدار و سربلندی خود را در
ارتباط عمیق‌تر با کافران جستجو می‌کنند ناصحیح دانسته و تمامی عزت و اقتدار
مسلمین را در گرو پیوند با خدا می‌داند.

۵. عوامل اثرگذار بر مقاوم‌سازی اقتصادی

۵/۱. بالا بردن سطح کیفی و توانمندی نیروی انسانی

تقویت اقتصاد دانش بنیان نیازمند وجود نیروی انسانی زبده و ماهر است که
با امر آموزش و پرورش خلایقیت‌ها به وجود می‌آید. روشن است که بالا بردن
سطح کیفی و توانمندی‌های نیروی انسانی منجر به افزایش کارایی و بهره‌وری
این نظام و کاهش هزینه‌های غیرضروری و ریسک‌های عملیاتی شده و امکان
اشتباه و خطای انسانی، پولشویی و تخلفات پولی و مالی در این بخش را کاهش
می‌بخشد. وجود آموزش‌های تخصصی موجب می‌شود تا هر یک از ارکان نظام
در انجام وظایف خود بهتر عمل کنند.^۲

۱. نهج البلاغه، عهدنامه مالک اشتر.

۲. شهبازی، محمدرضا؛ مردمی‌کردن اقتصاد به چه معناست؛ ص ۱۹۵.

۵/۲. عدم ترویج فرهنگ اسراف و تجمل‌گرایی

با نگاهی به سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی درمی‌یابیم که فرهنگ اسراف در تضاد شدید با مفاهیم اولیه اقتصاد مقاومتی نظام است. گرچه عمده بار اصلاح و جهت‌دهی فرهنگ مصرفی مردم به عهده نهادها و متولیان امور فرهنگی است.^۱ ولی جامعه اسلامی بایستی با نظارت بر تبلیغات بانک‌ها، مانع ترویج فرهنگ تجمل‌گرایی و اسراف در بین آحاد جامعه شود. در جامعه‌ای که فرهنگ اسراف بر آن حاکم شود، مصرف مبتنی بر خواست، مطرح می‌شود؛ نه صرفاً مبتنی بر نیاز، یعنی مصرف با میل آمیخته می‌شود و سلیقه و میل افراد در جامعه، بر نوع آن تأثیر می‌گذارد.

۳۴

۵/۳. یکپارچگی، اتحاد و انسجام ملی

از آنجا که رویکرد جهانی در تحقق اقتصاد مقاومتی نقش مهمی را عهده‌دار می‌باشد، مهم است که اتحاد و انسجام درون بخش‌های مختلف نظام اسلامی در سطح مطلوبی قرار داشته باشد.

۵/۴. احیای مدیریت و روحیه جهادی

یکی از الزامات و شروط حرکت به سمت اقتصاد مقاومتی، داشتن روحیه و مدیریت جهادی است. مدیریت جهادی هر چند اصطلاحی جدید در ادبیات انقلابی ما نیست اما به واقع نوعی از مدیریت است که عمدتاً در دوران دفاع مقدس بارها با آن مواجه بوده ایم. در جامعه‌ای که به دنبال تحقق حیات طیبه اسلامی است و هدف نهایی خود را عینیت بخشیدن به آرمان‌ها و ارزش‌های اسلامی قرار داده است. مطمئناً فرهنگ و راهنمای حرکت نمی‌تواند چیزی جز روحیه و فرهنگ جهادی باشد.^۲

۱. محافظ نیا، حمدرضا، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، ص ۱۵۸.

۲. سروری، حجت‌الله؛ *اقتصاد مقاومتی اقدام و عمل*، ص ۵۲.

۶. آسیب‌شناسی نقش مردم در اقتصاد مقاومتی

هر جریان فعال و زنده‌ای اگر مراقبت نشود دچار آسیب‌ها و آفت‌هایی می‌شود که ممکن است اصل آن را به مخاطره اندازد موضوع نقش مردم در تحقق اقتصاد مقاومتی نیز از این موارد استثناء نمی‌باشد. در این قسمت به آفت‌هایی که از طرف دشمنان یا افراد زیاده‌خواه یا افراد فرصت طلب و مانع آنها ممکن است نقش برجسته مردمی را تهدید کند به شرح زیر بیان می‌نماییم:

۶/۱. سودجویی و ثروت اندوزی

در هر جریان تولید و خدماتی توقع سودآوری یک امر منطقی و ضروری می‌باشد، ولی هرگاه این موضوع هدف تولید کننده باشد کار او به فساد کشیده می‌شود؛ زیرا برای دست یافتن به سود بیشتر باید از کیفیت یا وزن کالا کاسته شود و این ضد اقتصاد مقاومتی می‌باشد که در روایات اسلامی نیز مورد مذمت قرار گرفته است.^۱

۶/۲. احتکار کالا

هرگاه به منظور گران فروختن کالا یا خدمتی از عرضه آن در سطح جامعه خودداری گردد این کار احتکار محسوب می‌شود که همه هم در روایات اسلامی مذمت شده و هم بر خلاف اصول اقتصاد مقاومتی می‌باشد و به‌عنوان یک آفت تلقی می‌گردد که مردم باید از چنین اقدامی خودداری نمایند و مسئولین نیز باید با آن مبارزه کنند.^۲

احتکار به پیکره اقتصاد جامعه ضربه وارد کرده و نرخ کالاها را بالا برده و مردم را از لحاظ معیشتی در تنگنا قرار می‌دهد از این رو پیامبر اکرم (ص) مردم را

۱. محمدی ری‌شهری، محمد، توسعه اقتصادی، ص ۳۰۳.

۲. همان.

از این کار منع نموده و آن را گناهی بسیار عظیم معرفی فرموده و از عواقب آن، به شدت بر حذر داشته‌اند.

۷. مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی

۷/۱. تقویت فرهنگ کار و تولید

از نظر اسلام، کار و تلاش زمانی به تمامیت کمالی خود می‌رسد که دو عنصر اصلی خوب و خالص بودن در آن تحقق یابد؛ یعنی کار انسانی دارای دو عنصر حسن فاعلی و حسن فعلی باشد. در این صورت است که کار از نظر تکلیفی و وضعی تأثیر خود را در زندگی مادی و معنوی و نیز دنیوی و اخروی به جا خواهد گذاشت. امام صادق (ع) می‌فرماید:

«لَا تَكْسِلُوا فِي طَلَبِ مَعَايِشِكُمْ فَإِنَّ آبَاتِنَا كَانُوا يَرْكُضُونَ فِيهَا وَيَطْلُبُونَهَا»^۱

«در طلب معیشت و نیازهای زندگی خود تنبلی و کسالت

نورزید. همانا پدران ما در این راه می‌دویدند و آن را طلب می‌کردند».

اسلام از نظر فکری با تأکید بر تولید نافع و رعایت سود عادلانه و نهی از تنبلی و راکد گذاشتن سرمایه به دنبال ایجاد سبک زندگی متعادل اقتصادی و ایجاد ثبات اقتصادی در جامعه است. اسلام با توجه به اهمیت فوق‌العاده تولید در زندگی فردی و اجتماعی بشر بر تولید نافع^۲ و طیب^۳ و تلاش انسان^۴ تأکید ویژه می‌کند تا جایی که قرآن کریم به‌طور صریح همه بهره‌مندی‌های انسان را در گرو تلاش او می‌داند.^۵

۱. حرعاملی، محمدحسن، *وسائل الشیعة*، ج ۲، ص ۵۳۴؛ مجلسی، محمدباقر، *بحارالانوار*، ج ۵۳؛ ص ۱۳۴.

۲. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، ج ۵، ص ۷۸.

۳. مجلسی، محمدباقر، *بحارالانوار*، ج ۱۰۰، ص ۱۸.

۴. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، ج ۵، ص ۸۸.

۵. *سوره مبارکه نجم*: آیه ۳۹ «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى»؛ *سوره مبارکه نساء*، آیه ۳۲ «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرَّجَالِ لِنَصِيبٍ مِّمَّا كَتَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا».

۷/۲. کاهش وابستگی به ذخایر زیرزمینی

کاهش وابستگی به نفت یکی دیگر از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است. اگر تلاش بر این باشد که فعالیت‌های اقتصادی درآمذزای دیگری جایگزین نفت شود، بزرگ‌ترین حرکت مهم در زمینه اقتصاد انجام شده است. صنایع دانش بنیان می‌تواند خلأ ناشی از نفت را تا میزان زیادی پر کند.

فرآورده‌های این شرکت‌های دانش بنیان علاوه بر تأمین نیازهای داخلی کشور می‌توانند قابلیت صادرات داشته باشند و بازارهای منطقه‌ای را به دست بگیرد.

برخی از سیاست‌هایی که در این خصوص می‌توان مطرح نمود، عبارتند از: جایگزینی درآمدهای جاری به جای نفت مانند مالیات و درآمدهای ترانزیتی و متکثر نمودن شرکای تجاری از یک شریک عمده به چندین شریک کوچک‌تر. هم‌چنین می‌توان ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در حوزه گردشگری را گسترش داد؛ زیرا امکانات و مواهب خدادادی کشور و اقلیم بسیار متنوع و بناهای تاریخی و صنایع دستی گوناگون در اقصی نقاط کشور باعث شده است که بسیاری از گردشگران دنیا در آرزوی سفر به ایران باشند و این می‌تواند یکی دیگر از مواردی باشد که جایگزین ذخایر زیرزمینی شود. البته در این خصوص هم باید مراقب خطرهای فرهنگی حاصل از این ارتباط بود.

۷/۳. اصلاح الگوی مصرف و پرهیز از اسراف

قرآن کریم درباره اصلاح الگوی مصرف و بهینه مصرف نمودن می‌فرماید:

«كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ

الْمُسْرِفِينَ»^۱

۱. سوره مبارکه انعام، آیه ۱۴۱ «وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالرَّيْثُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ».

«و از آن میوه هنگامی که به ثمر می‌نشیند، بخورید و حق آن را به هنگام درو بپردازید و اسراف نکنید که خداوند اسراف‌کنندگان را دوست ندارد».

امام علی نیز در این باره می‌فرماید:

«سَبَبُ الْفَقْرِ الْإِسْرَافُ»^۱ سبب فقر، اسراف است».

مصرف‌گرایی از یک نگاه در معنای مصرف نامتعارف است که نیاز فیزیکی فرد را برطرف نمی‌سازد؛ بلکه نیاز کاذب فرد یا افراد را که گاه به تقلید از دیگران، تبلیغات، شرایط مادی یا تغییرات ساختار جامعه ایجاد شده برطرف می‌سازد. مصرف‌گرایی در نگاه عالمان دین نیز در همان معنای لغوی اسراف استعمال شده است و شامل هرگونه بیهوده‌گرایی، زیاده‌روی و اتلاف و مانند آنها می‌شود.

اصلاح الگوی مصرف که به معنی نهادینه کردن روش صحیح استفاده از منابع کشور است، سبب ارتقای شاخص‌های زندگی و کاهش هزینه‌ها شده و زمینه‌ای برای گسترش عدالت است.

۷/۴. حمایت از تولید ملی

با خودکفایی، جامعه می‌تواند کالاها و خدمات مورد نیاز خود را تولید کند و در کالاهای اساسی به بیگانگان وابسته نباشد. خودکفایی و اقتدار اقتصادی مستلزم توانمندی کمی و کیفی در تولید است؛ زیرا بسنده کردن به تولیدات اندک یا نامطلوب داخلی نمی‌تواند اقتدار ملی را به ارمغان آورد.

قرآن کریم تلاش برای رهای از وابستگی‌ها از جمله وابستگی اقتصادی را وظیفه همه مؤمنان می‌داند و در زمینه به‌کارگیری تمام توان برای دستیابی به اقتدار کامل، تأکید می‌کند:

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۳۴، ص ۲۳۱.

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ»^۱

«هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آنها [دشمنان]، آماده

سازید»

حمایت از تولید داخلی و حمایت از سرمایه‌گذار و کارگر داخلی سبب می‌شود توسعه پایدار، مقدمه‌ای برای تبدیل تولیدات داخلی به محصول با کیفیت که در درجه نخست برای مصرف کشور و در درجه بعدی برای یک تولید صادرات محور باشد و زمینه‌ساز تبدیل ایران به یک قدرت اقتصادی شود.

۷/۵. استفاده حداکثری از همه ظرفیت‌ها

حداکثر استفاده از ظرفیت‌های مردمی و دولتی یکی دیگر از ارکان اقتصاد مقاومتی است. حرکت‌ها باید براساس برنامه صورت گیرد و ظرفیت‌ها و منابع کشور را به‌طور دقیق بررسی و برآورد شود. استفاده صحیح از ظرفیت زمان، یعنی اینکه افرادی که وقت‌های آزاد بسیاری دارند، مشغول به حرفه‌ای در این زمان‌ها شوند؛ به عنوان مثال بانوان خانه‌داری که با هنر گلدوزی، بافتنی و... آشنا هستند، از وقت خود بهره کافی را ببرند.

۸. ویژگی‌های مدیریت جهادی

مدیریت جهادی دارای برخی ویژگی‌ها و مؤلفه‌هایی است که می‌تواند در تحقق اقتصاد مقاومتی و اجرایی کردن سیاست‌های آن یاری رساند. مهمترین مؤلفه‌های مدیریت جهادی عبارتند از:

۱. سوره مبارکه انفال، آیه ۶۰ «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَ آخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَ مَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ».

۸/۱. تخصص، علم و درایت

تخصص می‌تواند افزایش بهره‌وری شود و توجه به علم زمینه را برای به روزرسانی خدمات و فعالیت‌ها آماده می‌کند و هر دوی اینها میسر نمی‌شود مگر در سایه درایت و کاردانی.^۱

۸/۲. انعطاف‌پذیری و سرعت عمل

در مدیریت جهادی سرعت عمل و رفع نواقص و کمبودها یکی از مؤلفه‌های مهم و حیاتی خدمت‌رسانی محسوب می‌شود؛ زیرا ایجاد وقفه در فعالیت‌ها و کار امروز را به فردا انداختن نتیجه‌ای جز نارضایتی مردم به همراه نخواهد داشت.^۲

۸/۳. ابتکار عمل و خلاقیت

خلاقیت و نوآوری داشتن در فعالیت‌ها و پرهیز از تکرار و الگوبرداری از برنامه‌ها و راهکارهای دیگران یکی از مؤلفه‌های موفقیت در این نوع مدیریت محسوب می‌شود و مدیر جهادی باید شخصی خلاق و هوشمند باشد و در راه رسیدن به اهداف خود از روش‌های خلاقانه بهره بگیرد.^۳

۸/۴. پرهیز از فساد و مراقبت از انحراف

در مدیریت جهادی پاکدستی مدیران و مسئولان یک اصل مهم و حیاتی است و عامل تداوم و بقای این نوع مدیریت محسوب می‌شود.^۴

۱. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی، ص ۲۶۸.

۲. انصاریان، حسین، عرفان اسلامی، ص ۲۳۴.

۳. احدی‌نژاد، مهدی، تفسیر تنعیم، ص ۱۶۹.

۴. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی، ص ۱۲۴.

۸/۵. توجه به کیفیت و قانونمندی

رعایت قانون و خارج نشدن از مرزها و خط قرمزهای قانونی باید سرلوحه فعالیت‌های یک مدیر جهادی باشد و همیشه رعایت و احترام قانون را از یاد نبرد.^۱

توجه به این مؤلفه‌ها و در پیش گرفتن راهبردهای مد نظر در مدیریت جهادی می‌تواند مسئولان را تحقق اقتصاد مقاومتی یاری رساند و شاهد رشد و شکوفایی کشور و تحقیقات فرمایشان رهبر معظم انقلاب باشیم.

نتیجه‌گیری

با توجه به بحث‌های ارائه شده می‌توان گفت: تقویت بخش خصوصی، اصلاح الگوی مصرف، استفاده از حداکثر زمان و منابع و امکانات موجود، شناخت ظرفیت‌های نهان و به فعل درآوردن ظرفیت‌های آشکار، جلوگیری از تغییرات مستمر قوانین و دستورالعمل‌ها، استقلال بخشیدن به بانک مرکزی در اجرای سیاست‌های مستقل پولی، کاهش وابستگی به نفت در بودجه، صرف عواید نفت در جهت ایجاد زیرساخت‌ها و حفظ بخشی از درآمدهای نفتی به‌عنوان ذخایری که اقتصاد را از تکان‌های ناگهانی اقتصادی مصون بدارد از اصول اقتصاد مقاومتی است که اگر اجرا شود بی‌تردید کشور از بن‌بست اقتصادی نجات پیدا خواهد کرد.

منابع و مأخذ:

* قرآن کریم

** نهج البلاغه

۱. احدی نژاد، مهدی، *تفسیر تنعیم*، قم: سید جمال‌الدین اسدآبادی، ۱۳۹۵.
۲. اسداللهی، قربانعلی، *عزت نفس و سلامت نفس*، اصفهان: ناشر ارکان؛ ۱۳۷۶.
۳. انصاریان، حسین، *عرفان اسلامی*، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۶.
۴. پاینده، ابوالقاسم، *نهج الفصاحه*، ج ۲، قم: دارالحديث، ۱۳۸۹.
۵. توکلی، محمدجواد؛ ایزانلو، امید، «تحلیل کارکردی سبک زندگی مطلوب در اسلام»، *پژوهشنامه سبک زندگی*، ش ۲، ۱۳۹۵.
۶. جوادی آملی، عبدالله، *تفسیر موضوعی*، ج ۱۴، قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۹۱.
۷. حرعاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*، ج ۲، چ ۶، تهران: مکتبه الاسلامیه، ۱۴۰۳ق.
۸. سروری، حجت‌الله، *اقتصاد مقاومتی اقدام و عمل*، قم: جوانان موفق، ۱۳۹۵.
۹. شهبازی، محمدرضا، *مردمی کردن اقتصاد به چه معناست*، قم: انتشارات بنفشه، ۱۳۹۲.
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، ج ۲، چ ۴، تهران: دارالکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ق.

۱۱. محافظ نیا، حمدرضا، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، [بی جا]: انتشارات پاپلی، ۱۳۸۴.
۱۲. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ق.
۱۳. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱۴، چ ۱، قم: دارالحدیث، ۱۳۷۷.
۱۴. _____، توسعه اقتصادی، مترجم: ابوالقاسم حسینی؛ رضا حسینی، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۰.